
OM REPATRIERINGS- DEBATTEN I LUND 2005

Forskningsvärdet,
upprättelsen och det
dåliga samvetet

Anna Rasmusson

D-uppsats i Historisk arkeologi VT 2008

Lunds Universitet

Institutionen för arkeologi och antikens historia

Handledare: Barbro Sundnér

ABSTRACT

In December 2004 the Jewish congregation Judiska Församlingen i Malmö wrote to Lund University regarding the cranium of a Jewish man, which had been in the University's possession ever since he committed suicide while in custody in Lund in 1879. The congregation requested that the remains be given to them and buried according to Jewish custom. In February of 2005 Lund University decided to appease the request. This essay examines the debate which followed.

The main focus of the study is on which kinds of arguments were used in the debate, who participated and which aspects of the human remains were considered important by the debaters.

The study has shown that clear differences exist regarding the types of arguments used by those in favour of the repatriation and by those who opposed it. There were also differences in who took a stand in favour of it and who was against it. The debaters also valued the remains in different ways. However, most of them were in agreement, at least subconsciously, that the most important thing regarding the remains in question was that they had belonged to a person of an ethnic and religious minority.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	4
1.1 SYFTE	4
1.2 PROBLEMMOMRÅDE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.3 MATERIAL OCH METOD	6
1.4 KÄLLKRITIK	6
1.5 FORSKNINGSHISTORIK OCH BAKGRUND.....	7
1.5.1 <i>Forskningshistorik</i>	7
1.5.2 <i>Repatrieringsfrågan i Skandinavien</i>	9
1.5.3 <i>De anatomiska samlingarna</i>	10
1.5.4 <i>Fallet Dombrowsky</i>	11
2 ANALYS	13
2.1 ARGUMENTKATEGORIerna.....	13
2.2 ARGUMENT FÖR UTLÄMNANDE	13
2.2.1 <i>Religiöst/kulturellt</i>	13
2.2.2 <i>Känslomässigt</i>	14
2.2.3 <i>Symboliskt</i>	16
2.2.4 <i>Juridiskt</i>	17
2.3 ARGUMENT EMOT UTLÄMNANDE.....	18
2.3.1 <i>Vetenskapligt och pedagogiskt</i>	18
2.3.2 <i>Kulturpolitiskt</i>	19
2.3.3 <i>Juridiskt</i>	19
2.3.4 <i>Känslomässigt</i>	20
2.4 DISKUSSION.....	20
3 AVSLUTNING	23
3.1 SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER.....	23
4 REFERENSER	25
LITTERATUR.....	25
OFFENTLIGA HANDLINGAR.....	25
INTERNET.....	26

1 INLEDNING

Den andre maj 2005 begravde Judiska församlingen i Malmö kraniet av den judiske mannen Levin Dombrowsky intill monumentet över förintelsens offer på församlingens begravningsplats. Dombrowsky begick självmord i häktet i Lund 1879 och hans kvarlevor kom i enlighet med då gällande lag att användas i medicinsk utbildning. Kraniet sparades och blev en del av f.d. anatomiska institutionens samling, vilken sedan 1995 förvaras på Lund Universitets Historiska Museums(LUHM) arkiv.

Begravningen av kraniet och de händelser som föregick denna ledde till en lång debatt om riktigheten i att lämna ut kvarlevorna. I denna uppsats kommer jag att undersöka hur debatten fördes i dagstidningen Sydsvenska Dagbladet Snällposten(Sds) och i skrivelser parterna emellan.

1.1 SYFTE

Syftet är att undersöka hur olika parter ser på repatrieringsfrågan genom att analysera ett enskilt fall. Jag kommer att undersöka hur olika personer och institutioner argumenterar för respektive emot återbördande och utifrån detta diskutera vilket värde man tillskriver de mänskliga kvarlevorna. Inom forskningen använder man ofta begreppet *repatriering* för att beskriva överlämnande av kulturföremål eller mänskliga kvarlevor från till exempel museer till enskilda etniska grupper. Repatriera betyder återbörda och ordet används även i sammanhang som rör flyktingpolitik.

Anledningen att jag valt att fokusera på repatrieringsdebatten i allmänhet och det valda fallet i synnerhet är att det är en fråga som i högsta grad är aktuell, under tiden som arbetet med denna uppsats pågick återlämnade Lunds universitet efter regeingsbeslut två kranier till Australien.¹

Diskussion kring vad som är rätt och fel när det gäller mänskliga kvarlevor verkar dessutom vara något som intresserar såväl forskare som allmänhet, både i Sverige och internationellt. Jag valde att analysera utlämnandet av Levin Dombrowskys kvarlevor till Judiska församlingen, eftersom det var ett fall som väckte stor debatt både i media och

¹ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article302259.ece>, 2008-03-15.

bland forskare. På ett djupare plan syftar uppsatsen även till att diskutera varför de mänskliga kvarlevorna berör och upprör så mycket och så många.

1.2 PROBLEMRÅDE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

I Sverige finns ett antal större anatomiska samlingar vid vissa universitet och museer, bland annat hos LUHM. Troligtvis är större delen av innehållet i dessa samlingar insamlat under 1800-talet. Till skillnad från jämgammalt gravmaterial som påträffas vid arkeologiska utgrävningar omfattas de anatomiska samlingarna inte av Kulturminneslagen.²

I många fall är materialet bristfälligt dokumenterat på grund av otillräckliga resurser, men man vet att det i samlingarna ingår bland annat en del benmaterial från personer som tillhörde någon etnisk minoritet eller urbefolkning. Dessa kvarlevor antas ofta ha införskaffats på olika sätt med rasbiologisk forskning som syfte och på senare tid har olika grupper ställt krav på att berörda museer och universitet ska överlämna kvarlevorna, vilket i vissa fall skett. I Skandinavien har debatten främst handlat om samiska kvarlevor men i ett uppmärksammat fall härom året överlämnade rektorn vid Lunds Universitet kraniet från en judisk man, vilket förvarades vid LUHM, till Judiska församlingen i Malmö för begravning. Beslutet kritiserades senare ur juridisk synpunkt av JO, men dess utformning och innehåll visade även på en tydlig omedvetenhet om materialets potentiella värde för framtida forskning och folkbildning. Det är frågeställningar kring detta enskilda fall av repatriering som denna uppsats kommer att behandla.

Frågeställningarna lyder som följer:

Hur framstår debatten kring utlämnandet och återbegravningen av Levin Dombrowskys kranium i Sydsvenskans rapportering och de offentliga handlingar som rör fallet? Vilka typer av argument använder man? Vilka aspekter hos kvarlevorna tar man fasta på? Vem är det som uttalar sig?

² SFS, Lag (1988:950) om kulturminnen m. m, 2 kap.

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1988:950>, 2008-03-14.

1.3 MATERIAL OCH METOD

Jag kommer att använda mig av skriftligt material som rör det ovan nämnda fallet. Det utgörs dels av de artiklar som publicerades i Sydsvenska dagbladet; jag har valt att ta med alla artiklar som på något sätt rör repatrieringsfrågor under den period då debatten var som mest intensiv eftersom de ofta aktualiserats av detta fall. Eftersom mina frågeställningar främst rör de åsikter som presenteras kommer huvudsakligt fokus att ligga på de artiklar där detta framgår tydligast. Tidningsmaterial representerar den bild som allmänheten får av händelsen.

Jag kommer även att använda mig av olika skrivelser som rör fallet, till exempel rektors beslut och efterföljande JO-anmälan.

Jag kommer att göra en kvalitativ analys av det skriftliga materialet där jag kategoriserar de olika argumenten som används för respektive emot utlämnandet av kvarlevorna till judiska församlingen i Malmö.

För att kunna kategorisera argumenten kommer jag försöka söka ut nyckelord och formuleringar ur materialet som förekommer ofta och som ter sig särskilt värdeladdade. Jag har tagit med alla typer av argument som jag tycker mig ha stött på i texterna, men det är svårt att komma ifrån att urvalet i någon mån blir subjektivt och att mina egna värderingar kan ha gjort mig blind för någon aspekt av debatten.

1.4 KÄLLKRITIK

Ett metodiskt problem är att det är svårt att sätta upp helt klara kriterier för hur argumenten kategoriseras. Till exempel kan känslomässiga och religiösa argument vara ganska likartade. I dessa fall har jag valt att kategorisera de argument som hänvisar till en religiös skrift eller där man använder begrepp som ”vigd jord” som religiösa och argument där man främst talar om till exempel ”värdighet” och ”samhörighet” som känslomässiga. Jag har medvetet undvikit att använda ordet etisk eftersom det är svårt, särskilt i tidningsartiklar som endast innehåller kortare uttalanden, att skilja medvetna etiska resonemang från uttryck för personens egna känslor. Det är också så gott som omöjligt att vara säker på om ett sådant uttalande verkligen speglar personens egna känslor eller om denne försöker vara politiskt korrekt.

De två typer av skriftligt material jag kommer att använda mig av, dagstidningsartiklar och offentliga brev, är till sin natur tämligen olika varandra, vilket man självklart måste ta hänsyn till. De argument som framgår i de båda materialen kommer att bearbetas tillsammans i analysen, men jag kommer sedan även att diskutera eventuella skillnader emellan de olika texttyperna och den helhetsbild de ger av händelsen.

1.5 FORSKNINGSHISTORIK OCH BAKGRUND

1.5.1 FORSKNINGSHISTORIK

I ett internationellt perspektiv är repatrieringsdebatten främst en del av en postkolonial frigörelseprocess för världens ursprungsbefolkningar. Många före detta kolonier plundrades på kulturhistoriskt viktigt material och tolkningarna av dessa användes för att legitimera förtrycket av ursprungsbefolkningen.³

Repatrieringsdebatten tog först fart i Australien och USA. De första kraven på återföring av kulturföremål och kvarlevor från aboriginer kom redan i slutet av 1960-talet. Till en början var responsen från de institutioner som förvarade materialet svag, men på 1970-talet började trenden att vända. Repatrieringskampanjerna som följde under 80- och 90-talen kom att karaktäriseras av lobbyverksamhet från representantgrupper för ursprungsbefolkningen, debatt, mediebevakning, samt stöd från befolkningen i stort.⁴ FN-organet UNESCO bildade 1978 *Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in case of Illicit Appropriation*, en kommitté vars uppgift är främst är att underlätta återlämnandet av kulturföremål till ursprungslandet i de fall föremålen förts ut ur landet på olovlig väg eller som ett resultat av kolonial eller utländsk ockupation.⁵

I USA fokuserar forskningen till stor del på NAGPRA (Native American Graves Protection and Repatriation Act) och dess konsekvenser för den amerikanska arkeologin. NAGPRA instiftades 1990 och är en lag som bland annat innebär att alla institutioner som mottar federala bidrag är skyldiga att inventera sina samlingar och ta kontakt med de

³ NAGPRA, Section 2, 5, http://www.nps.gov/history/local-law/FHPL_NAGPRA.pdf, 2008-03-13.

⁴ Fforde, 2004, s. 89, 94-97.

⁵ Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in case of Illicit Appropriation, Article 3, 4, <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001459/145960e.pdf>, 2008-03-13 .

grupper ur urbefolkningen som anses ha anknytning till de material man har i förvar. Den aktuella gruppen väljer sedan vad som ska göras med materialet.⁶

Åsikterna om NAGPRA går naturligtvis isär och båda sidor finns representerade inom forskningen. Ett bra exempel på detta står att finna i antologin *Archaeological Ethics*, där ett av bidragen är delat i två. Den första halvan är skriven av antropologen Clement W Meighan, som tar ställning emot lagstiftningen och arkeologen Zimmerman som försvarar den. Zimmerman menar att forskarna måste bli bättre på att ”dela med sig” av kontrollen över det förflutna och lära sig att ta till sig av andras syn på det förflutna. Meighan anser å andra sidan att det finns ett tydligt problem i att utgå ifrån att det finns en religiös och kulturell kontinuitet mellan personer som levde för flera tusen år sedan och indianer som lever idag. Han påpekar även att inga andra religiösa grupper i USA ges samma rättigheter.⁷

Ett svårlöst problem som diskuterats flitigt inom forskningen är just i vilka situationer repatriering av kvarlevor kan bli aktuellt – vilken relation som måste finnas mellan den avlidne och den aspirerande mottagaren och hur pass gammalt material det kan vara rimligt att göra anspråk på.⁸

Identitetsbegreppet är ett annat viktigt inslag i frågor som rör repatriering. Insamlingen och tolkningen av de mänskliga kvarlevorna innebar i den koloniala kontext de ingick i att materialet användes för att skapa en slags identitet åt ursprungsbefolkningen i fråga, som ett verktyg för förtryck. För att nu levande personer ska vilja begrava personer som dog för över hundra år sen och som de inte är släkt med måste de basera sin egen identitet på tillhörigheten till en viss grupp – samma grupp som personen de vill begrava. Kvarlevorna blir således identitetsskapande för dessa personer, samtidigt som kampen för att få kontroll över dessa utgör en politisk kamp och en försoning med historien där själva kontrollen av kvarlevorna ses som kontroll över den egna identiteten. I egenskap av forskningsmaterial kan kvarlevorna även anses ha varit viktiga för dåtidens forskare, vilka samlade in materialet, och deras identitet som kunskapsskapande auktoritet.⁹

⁶ Nilsson Stutz, 2007, <http://www.nps.gov/history/nagpra>.

⁷ Meighan/Zimmerman, 1996, s. 210f, 216ff.

⁸ Nilsson Stutz, 2007.

⁹ Fforde, 2002, s. 25-40, Nilsson Stutz, 2007.

Forskarna har även fått tampas med en slags kollektiv skuld för de övergrepp som gjorts mot ursprungsbefolkningarna. Flera vetenskaper, bland annat arkeologi, men även andra som till exempel antropologi och medicin har alla bidragit till plundringen och behandlingen av deras kulturarv. Detta är något som enligt Liv Nilsson Stutz, som har forskat mycket om repatrieringsfrågan i Sverige, USA och Israel, något som fortfarande lever kvar i hur arkeologen och den fysiske antropologen ibland framställs i debatten, vilket självklart är problematiskt för dessa forskningsdiscipliner som idag bedrivs på helt andra värdegrunder än för 100-150 år sedan.¹⁰

För en del grupper är inte återbegravningen utan snarare kontrollen över det egna kulturarvet det viktigaste. Således finns det även en del forskat om urbefolkningars och minoritetens egna museer och samarbeten med statliga museer.¹¹

Hur arkeologer bör förhålla sig etiskt till sitt arbete med kulturarvet är något som diskuterats på internationell nivå och tagits upp när man på senare år formulerat etiska riktlinjer för hur arkeologer ska jobba. På europeisk nivå finns European Association of Archaeologists(EAA) Code of Practice¹², vilken bland annat förkastar handel med kulturföremål. I Sverige formulerades år 2000 Svenska Arkeologiska Samfundets principer för god arkeologisk praxis¹³. Många av dess punkter är mer eller mindre översättningar av EAA:s riktlinjer, men det svenska dokumentet innehåller även en punkt som tar upp hur man anser att arkeologen bör förhålla sig till ursprungsbefolkningars kulturarv. Repatriering och andra diskussioner rörande ursprungsbefolkningar och mänskliga kvarlevor har även varit central fråga inom World Archaeological Congress (WAC). År 1989 antog WAC *The Vermillion Accord on Human Remains*, ett antal etiska riktlinjer för arbete med mänskliga kvarlevor vilka bland annat innehåller krav på respekt för både döda, efterlevande och för kvarlevornas vetenskapliga värde.¹⁴

1.5.2 REPATRIERINGSFRÅGAN I SKANDINAVIEN

¹⁰ Nilsson Stutz, 2007.

¹¹ Kawharu, 2002, s. 293-302.

¹² <http://www.e-a-a.org/codeprac.htm>, 2008-03-06.

¹³ http://www.arkeologiskasamfundet.nu/pdf/sas_ark_praxis.pdf, 2008-03-05.

¹⁴ Broadbent, 2004, s. 88ff, http://www.worldarchaeologicalcongress.org/site/about_ethi.php#code2, 2008-03-06.

I de andra nordiska länderna finns redan en del avtal mellan de universitet som har anatomiska samlingar och den samiska urbefolkningen. I Norge tillsatte man vid Oslo universitet en kommitté bestående av både representanter för berörda vetenskaper samt representanter för de norska samerna. Kommittén gav förslag på hur materialet skulle förvaras och vårdas och förslagen godtogs av universitetet. Kvarlevorna förvaras fortfarande vid Oslo universitet men de samiska representanterna har rätt att begära dem flyttade. För begravning eller återbegravning av identifierade kvarlevor krävs att den som begär utlämnande kan påvisa släktskap i rätt nedstigande led med den avlidna individen i fråga. I Finland har man arbetat på ett liknande sätt för att ta reda på hur man ska hantera den anatomiska samling som fanns vid Helsingfors universitet. Här valde man istället att flytta kvarlevorna till ett samiskt museum i norra Finland. Även i Danmark har resurser lagts ner på de mänskliga kvarlevorna som finns i Köpenhamns Universitets anatomiska samlingar, man forskar bland annat om materialets potential inom det rättsmedicinska området. Det finns också överenskommelser med grönländska myndigheter angående en del av materialet.¹⁵

Nilsson Stutz menar att tanken att kulturarv ska kunna ägas av enskilda etiska grupper, som till exempel är fallet i USA, i ett svenskt perspektiv kan upplevas som främmande, eftersom man under senare år jobbat mycket med att göra kulturarvet angeläget och intressant även för invandrade svenskar.¹⁶

1.5.3 DE ANATOMISKA SAMLINGARNA

När Lunds universitets anatomiska institution lades ned 1995 överfördes dess samling av mänskliga kvarlevor till Lunds Universitets Historiska Museum, vilket då hörde samman med Arkeologiska institutionen. Samlingen innehåller såväl hela skelett som enstaka ben och kranier. De mänskliga kvarlevor som finns i de anatomiska samlingarna har hamnat där på en rad olika sätt, i många fall är det okänt hur insamlingen gått till. Om man ska döma av de kvarlevor där det finns skriftlig dokumentation bevarad så har slutet av 1800-talet utgjort den mest intensiva insamlingsperioden. En mycket stor andel består av arkeologiskt material från medeltida kyrkogårdar i Lund, vilka blev föremål för tidiga

¹⁵ Iregren/Selberg, 2005-04-15, Synpunkter på Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005, s. 3f, Schanche, 2002, 29f.

¹⁶ Nilsson Stutz, 2007.

utgrävningar. En del material, främst det utländska, har köpts eller skänkts till universitetet som gåva.¹⁷

I samlingen ingår även material som tillfallit anatomiska institutionen i enlighet med då gällande lag, i nuläget finns kvarlevor efter 16 namngivna individer vilka man vet har hamnat i samlingarna på detta vis. Även det kranium efter en judisk man som lämnades ut 2005 tillhörde denna kategori och eftersom det är detta fall jag kommer att undersöka är det alltså den sistnämnda gruppen som är mest intressant för denna uppsats.¹⁸

Samlingar som denna finns på många museer och universitet både i och utanför Sverige. De kopplas ofta samman med rasbiologi, en pseudovetenskap som hade sina rötter i upplysningstidens strävan efter att hitta människans exakta plats i naturen. Metoderna för detta bestod bland annat av mätningar och jämförelser av människor, samt mellan människor och djur. Man började med hjälp av dessa metoder dela in människor i olika så kallade raser, vilket ledde till rasbiologins framväxt. I Uppsala instiftades 1921 ett rasbiologiskt institut. Något motsvarande fanns visserligen inte i Lund, men det får ändå anses troligt att forskning på liknande värdegrunder bedrevs där. Synen på de olika folkgrupperna som tillhörande olika raser hörde även samman med evolutionismen. Man utgick ofta ifrån att olika ”raser” var i olika utvecklingsstadier.¹⁹ Trots att de delar av samlingen som inte utgör arkeologiskt material i de flesta fall är äldre än 100 och således teoretiskt sett är likvärdigt med det begravda benmaterial som räknas som fornlämningar är de inte juridiskt likvärdiga. De delar av materialet som inte påträffats i en grav eller annan fornlämning skyddas inte av Kulturminneslagen.²⁰

1.5.4 FALLET DOMBROWSKY

År 2002 arrangerade Kulturen i Lund en utställning som man kallade för ”Underbara, fasansfulla människa, vilken bland annat tog upp rasism. I utställningen ingick mänskliga kvarlevor, bland annat kraniet efter en judisk man. Det visade sig senare att man kände till mannens namn, Levin Dombrowsky. Att kraniet användes i en utställning väckte upprörda känslor hos representanter för Judiska församlingen i Malmö när de fick

¹⁷ Olsson, 2005, s. 1, 15ff, Sds, 2005-02-09, *Forskarna sparade skallen som trofé.*

¹⁸ Olsson, 2005, s. 1, 15ff.

¹⁹ Mosse, 1985, s. 2, 77f, Furuhausen, 2007, s. 8.

²⁰ Svensk Författningssamling, Lag(1988:950) om kulturminnen m. m, <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1988:950>, 2008-03-14.

kännedom om detta. I april 2003 skickade församlingen ett brev till universitetet där man bad om att kraniet skulle överlämnas för återbegravning enligt judisk sed. Brevet besvarades aldrig och i december 2004 skickades ytterligare ett brev och den 11 januari 2005 publicerade Sydsvenska Dagbladet den första i en lång rad artiklar. Möten hölls mellan de båda parterna under januari månad 2005.²¹

I ett brev daterat 2005-02-09 sammanfattar församlingens begravningssällskaps ordförande Helmer Fischbein motiven för att kräva kraniets utlämnande samt hur de hade tänkt sig att begravningen av den skulle gå till.²²

Med denna skrivelse som grund beslutade rektor Göran Bexell den 17 februari att tillmötesgå församlingens krav. I beslutet har rektorsämbetet formulerat tre kriterier ”för att utlämnande av kranium eller andra skelettdelar skall kunna ske”²³ och anser att dessa kriterier uppfyllts av Judiska församlingen. Av formuleringen kan man anta att kriterierna är tänkta att vara vägledande även i framtida fall. Dessa kriterier lyder som följer:

- ”1. Det skall vara styrkt att motivet för att omhänderta kvarlevorna är välgrundat (till exempel på religiösa eller kulturella grunder).
2. Mottagarens legitimitet skall vara klarlagd.
3. Det skall vara styrkt att mottagaren omhändertar kvarlevorna på ett värdigt sätt.”²⁴

Beslutet kritiserades av bland Elisabeth Iregren, professor i osteologi. Kritiken grundade sig bland annat i att det formulerats som en policy för framtida ärenden och att det inte tagit hänsyn till det vetenskapliga värde som en del anser att den anatomiska samlingen har. Rektors beslut kritiserades också ur juridisk synvinkel, eftersom kvarlevorna rent juridiskt sett ansågs utgöra statligt lösöre och att beslut om ett eventuellt överlämnande av dem borde ha tagits av regeringen. Med detta som utgångspunkt JO-anmälde rektorn av Iregren och juridikstudenten Niklas Sellberg i juni 2005. Detta var emellertid främst en principiell markering, då kvarlevorna redan begravts på judiska församlingens gamla begravningsplats i Malmö den andre maj samma år. I februari 2007 gav JO Iregren och Sellberg rätt i ärendet. Turerna kring Levin Dombrowskys kranium ledde, åtminstone

²¹ Judiska församlingen i Malmö, 2004-12-14, Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article89266.ece>, 2008-02-07.

²² Judiska församlingen i Malmö, 2005-02-09.

²³ Rektorsämbetet, Lunds universitet, 2005-02-17, *Kvarlevor efter judisk person*, s. 1.

²⁴ Rektorsämbetet, Lunds universitet, 2005-02-17, *Kvarlevor efter judisk person*. s. 1.

lokalt, till debatt både i media och inom universitetet. Bland annat anordnade Institutionen för arkeologi och antikens historia en debatt om repatrieringsfrågor och mänskliga kvarlevor i augusti 2005.²⁵

2 ANALYS

2.1 ARGUMENTKATEGORIerna

Jag kommer här att i korthet förklara hur argumenten kategoriserats.

Religiösa argument: argument som hänvisar till religiösa seder.

Känslomässiga argument: argument som innehåller värdeladdade ord som till exempel ”värdighet” och ”respekt” och /eller behandlar de känslor som de mänskliga kvarlevorna väcker hos den som uttalar sig. Innehåller även etiska argument i den mån de förekommer.

Symboliska argument: de argument där den som uttalar sig framhåller att kraniet symboliserar olika oförrätter mot en etniskt/religiöst definierad grupp och att begravningen symboliserar en slags försoning.

Juridiska argument: argument som hänvisar till en eller flera lagar.

Vetenskapliga argument: Huruvida man anser att de mänskliga kvarlevorna besitter någon form av till exempel kulturhistoriskt, naturvetenskapligt eller annat vetenskapligt värde. Även argument där kvarlevorna tillskrivs en pedagogisk funktion och anses kunna vara ett hjälpmedel för att förmedla kunskap om till exempel en kulturhistorisk företeelse.

Kulturpolitiska argument: argument som hänvisar till regeringens då gällande kulturpolitik.

2.2 ARGUMENT FÖR UTLÄMNANDE

2.2.1 RELIGIÖST/KULTURELLT

I den skrivelse som Judiska församlingen skickat till rektorsämbetet 2005-02-09 framgår det till en viss grad hur församlingens representanter själva kategoriserar sina argument för kraniets utlämnande, då man använder rubrikerna ”religiösa motiv” och ”övrige

²⁵ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article91931.ece>, <http://sydsvenskan.se/lund/article99595.ece>, 2008-01-26,, Judiska församlingen i Malmö, 2004-12-14, Rektorsämbetet, 2005-02-17, JO-anmälan, 2005-06-27, JO-beslut, 2007-02-12, Judiska församlingen i Malmö, 2005-04-04, http://www.arkeologiskasamfundet.nu/pdf/gjall_2005_04.pdf

skäl”. Man menar att det inom den judiska traditionen är ytterst viktigt att den avlidne visas ”vördnad och respekt”. Församlingen anser att det är en grov kränkning om den dödes kvarlevor används i medicinsk forskning eller som studiematerial. De menar att en judisk begravning är den dödes rättighet och församlingens ansvar.²⁶

Gemensamt för de religiösa argumenten är att de antyder att begravningen är till för den döde.

Rektorsämbetet motiverar i sitt yttrande till JO judiska församlingens legitimitet som mottagare av kvarlevorna med att teologiska fakulteten styrkt uppgifterna om vikten av begravning i vigd jord inom judisk sed, samt att man ansåg att andra möjliga mottagare saknades.

”Universitetet konstaterade att det endast fanns en judisk församling i södra Sverige, nämligen den i Malmö. Ingen annan församling kunde rimligen på legitima grunder göra anspråk på kvarlevorna. Universitetet kunde heller inte finna någon annan legitim organisation som kunde ha motsvarande anspråk.”²⁷

2.2.2 KÄNSLOMÄSSIGT

Under rubriken ”Övriga skäl” i sitt brev till Universitetet 2005-02-09 skriver Judiska församlingen att ”vetskapen om att kvarlevor av en judisk person varit föremål för medicinska studier och att endast kraniet bevarats väcker obehag”²⁸ och uttrycker en önskan om att resterande kvarlevor ska kunna spåras samt en undran över hur kraniet hanterats i forskningen.²⁹

I sitt yttrande angående JO-anmälan skriver rektorsämbetet angående det påstådda lagbrottet att lagen om stadsbudgeten inte borde kunna åberopas i detta fall med motiveringen ”att kvarlevor efter namngiven person primärt skall betraktas som statlig egendom ter sig därmed stötande ur allmänt mänsklig synpunkt”³⁰.

Det skriver också att huvudsaklig fokus i den här typen av frågor ska ligga på etiska, kulturella och religiösa aspekter, alltså anser man att till exempel eventuella vetenskapliga

²⁶ Judiska församlingen i Malmö, 2005-02-09, Ang kvarlevor efter judisk person, s1, Sds 2005-02-10.

²⁷ Rektorsämbetet, Lunds Universitet, 2005-11-02, Begäran om utredning och yttrande, s. 2.

²⁸ Judiska församlingen i Malmö, 2005-02-09, Ang kvarlevor efter judisk person, s. 1.

²⁹ Judiska församlingen i Malmö, 2005-02-09, Ang kvarlevor efter judisk person, s. 2.

³⁰ Rektorsämbetet, Lunds Universitet, 2005-11-02, Begäran om utredning och yttrande, s. 3.

eller juridiska aspekter ska vara underordnade dessa. Man försvarar emellertid även utlämnandet ur juridisk synvinkel, se nedan.³¹

När JO:s beslut offentliggjordes kommenterade rektor Göran Bexell det i Sydsvenskan så här: ”Hon [JO:s handläggare] säger i princip att ’hade ni bara tagit en krona hade det gått bra’. Det tycker jag är helt fel, att ta betalt för en mänsklig kvarleva.”³²

Ett ord som återkommer mycket ofta i både tidningsartiklarna och det övriga materialet är ”värdighet”. Judiska församlingen hade som mål att ”ge den avlidne en värdig begravning”³³ och anser även att

”Beslutet återupprättar Levin Dombrowskys värdighet samtidigt som Lunds Universitets värdighet återupprättas. Det är dags att lägga rasbiologin bakom oss.”³⁴

Vid begravningsceremonin sa församlingens representant Helmer Fischbein om Dombrowsky att ”hans kartong är utbytt mot en värdig kista.”³⁵

Från universitetets sida skriver rektorsämbetet i kriterierna som skulle uppfyllas för att utlämnandet skulle bli aktuellt att mottagaren ska ”ta hand om kraniet på ett värdigt sätt”.

Även Cecilia Bornäs, redaktionssekreterare på Sydsvenskans kulturredaktion, använder ordet när hon argumenterar för ett utlämnande.

”I grunden handlar förstås hela den här affären om hur man ser på mänskliga kvarlevor. Är de ting, historiska föremål, eller är de delar av en mänsklig kropp som förtjänar att behandlas med värdighet? Man behöver inte vara särskilt sentimental för att tycka att det är hög tid att tala om värdighet.”³⁶

Ett ord som värdighet kan säkert betyda en rad olika saker beroende på vem man frågar, men huvudpoängen verkar vara att dessa personer anser det är ovärdigt att förvara mänskliga kvarlevor i magasin och använda dem i forskning eller utställningar, medan det

³¹ Rektorsämbetet, Lunds Universitet, 2005-11-02, Begäran om utredning och yttrande, s. 4.

³² Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article217855.ece>, 2008-01-26.

³³ Judiska församlingen i Malmö, 2004-12-14.

³⁴ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article92735.ece>, 2008-01-26.

³⁵ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article99959.ece>, 2008-02-06.

³⁶ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/kultur/article89943.ece>, 2008-02-07.

anses värdigt att begrava dem. När det gäller Judiska församlingens uttalande är det möjligt att det egentligen är mer en religiös fråga.

Under debatten om repatriering som hölls i Lund i samband med Arkeologidagen 2005 sa en kvinna i publiken:

”Jag är från Intresseföreningen för schizofreni i Lund och jag undrar hur många av skallarna i samlingen som kommer från Sankt Lars. Jag vet att kropparna kom till anatomiska institutionen. Begravdes de utan huvud? Jag tycker att det är rimligt att den gruppen också får upprättelse.”³⁷

Den grupp hon talar om är alltså inte etniskt eller religiöst definierad, vilket är intressant eftersom debatter kring repatrieringsfrågor brukar handla om en uppfattning om ett religiöst eller kulturellt arv.

2.2.3 SYMBOLISKT

Synen på utlämnandet och begravningen av kraniet som symboliskt viktigt är mycket framträdande i församlingens sista skrivelse till universitet 2005-02-09 och minst lika mycket i Sydsvenskans bevakning. Judiska församlingen kopplar Dombrowskys kranium till rasbiologisk forskning och förintelsen och menar att begravningen av den är ”ett viktigt led i arbetet med att avsluta ett mörkt kapitel i Sveriges historia”³⁸. Fischbein bekräftar också i Sydsvenskan den symboliska handling som man anser det vara att begrava kvarlevorna vid ett monument till minne av Auschwitz offer på församlingens gamla begravningsplats.

”Helmer Fischbein har tänkt att Levin Dombrowskis kvarlevor ska begravas nära monumentet. Det är symboliskt. ’Det rasbiologiska tänkandet som forskarna i Lund ägnades sig åt ledde ju till det där’, säger han och gör en gest mot texten Auschwitz på monumentet.”³⁹

Vid begravningen den 2:e maj intervjuade Sydsvenskan en besökare som förlorat sina föräldrar i förintelsen men själv överlevt och ville berätta varför han var där.

³⁷ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article116475.ece>, 2008-01-26.

³⁸ Judiska församlingen i Malmö, 2005-02-09, s2.

³⁹ Sydsvenskan, <http://sydsvenskan.se/lund/article92125.ece>, 2008-02-06.

”Jag har aldrig upplevt mina föräldrars begravning. Därför är det här viktigt för mig.”⁴⁰

Den symboliska aspekten går även igen, på ett mer allmänt plan, i rabbi Yitzhak Loewenthals tal vid begravningsceremonin:

”Levin Dombrowskys öde symboliserar det lidande och den tragedi som det judiska folket drabbats av de senaste 3000 åren. På många sätt fick han ett typiskt judiskt levnadsöde.”⁴¹

Även rektor Göran Bexell talade vid begravningen. Under sitt tal sa Bexell att utlämnandet var ”ett sätt för Universitetet att ta en del av vårt ansvar för alla de oförrätter som begåtts mot det judiska folket”⁴²

Samtliga riksdagspartier hade också bjudits in till begravningen och flera av dem fanns representerade. En av de närvarande politikerna var Moderaternas dåvarande partisekreterare Sven Otto Littorin som i Sydsvenskans artikel förklarade sin närvaro på följande sätt:

”Jag är här av respekt för Levin Dombrowsky. Hans öde kan ses som en symbol för de mörka delarna av det svenska 1900-talet.” Littorin ifrågasatte även huruvida ”det verkligen finns något vetenskapligt värde i de här gamla benen”.⁴³

2.2.4 JURIDISKT

Rektorsämbetet argumenterar, om än motvilligt (se ovan), ur juridisk synvinkel i sitt yttrande till JO-anmälan. Man menar att lagen om statsbudgeten är till för att reglera avyttringen av föremål med högre ekonomiskt värde och att det är praxis att universitetet kan fatta beslut angående föremål som saknar ekonomiskt värde utan att blanda in regeringen och jämför med hur Univeristetet brukar skänka äldre utrustning till de Baltiska länderna.⁴⁴

⁴⁰ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article99959.ece>, 2008-02-06.

⁴¹ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article99959.ece>, 2008-02-06.

⁴² Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article99959.ece>, 2008-02-06.

⁴³ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article99959.ece>, 2008-02-06, Judiska församlingen i Malmö, 2005-04-04.

⁴⁴ Lunds universitet, Rektorsämbetet, 2005-11-02, Begäran om utredning och yttrande, Dnr I A 9 3991/05, s 3.

2.3 ARGUMENT EMOT UTLÄMNANDE

2.3.1 VETENSKAPLIGT OCH PEDAGOGISKT

Först att i Sydsvenskan uttala sig emot utlämnandet av kraniet, om än försiktigt, var Per Karsten, chef för Historiska Museet. Han ansåg att samlingen har ett stort vetenskapshistoriskt värde då den vittnar om människosynen i det samhälle inom ramen för vilket den samlades in. Ungefär en vecka senare uttalade sig Kulturens dåvarande chef Margareta Alin, som ansvarade för utställningen där kraniet använts, i ungefär samma ordalag. Hon lade emellertid mer tyngdpunkt på de mänskliga kvarlevornas pedagogiska funktion och menade att kraniet ur den aspekten aldrig skulle kunna ersättas av en kopia.⁴⁵

Dåvarande stadsantikvarie Björn Magnusson Staaf skrev ett längre debattinlägg i Sydsvenskan dagen innan Universitetets beslut tillkännagavs. Han menar att kvarlevorna är en del av vårt ”mörka kulturarv”, med vilket här menas rasbiologerna och deras människosyn, och att sådant är farligt att glömma bort. Han hävdar också att de autentiska kvarlevorna har en helt annan förmåga att förmedla konsekvenserna av detta och att beröra människor än kopior och dokumentation har.⁴⁶

Även Elisabeth Iregren och Niklas Sellberg lyfter fram kraniets pedagogiska funktion som bevis för då rådande människosyn. Iregren och Sellberg tar även upp regeringens uppdrag till institutioner som förvarar mänskliga kvarlevor att inventera dessa och föreslår bland annat att uppdraget ska kompletteras med en policy för under vilka förhållanden material från samlingarna får lämnas ut.

”Den anförda hemställan innebär att gallring inte skall ske i tiden innan inventeringen är utförd, att gallring sker efter vetenskapliga kriterier, sammanvägda med etiska o. a. folkrättsliga skäl samt att regeringen även i fortsättningen är behörig instans för beslut om utlämnanden.”⁴⁷

De vänder sig även emot beslutets utformning och dess i deras mening bristfälliga beredning. De anser vidare att rektor inte tagit tillräcklig hänsyn till kvarlevornas värde som forskningsmaterial och som kulturhistorisk vittnesbörd.

⁴⁵ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article89268.ece>, <http://sydsvenskan.se/lund/article89792.ece>, 2008-02-07.

⁴⁶ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/kultur/article92601.ece>, 2008-01-26.

⁴⁷ Iregren och Sellberg, 2005-04-15, Angående Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005, s. 1f.

”Dessa utelämnade viktiga delar handlar om konsekvenserna för forskningen, samlingens tillgänglighet och värde samt samlingens potential i t. ex. utåtriktad, folkbildande verksamhet – universitetets tredje uppgift.”⁴⁸

Iregren och Sellberg skriver även att de anser att de mänskliga kvarlevorna har ett vetenskapligt värde utöver det kulturhistoriska. För den rättsmedicinska disciplinen anses samlingen utgöra ett referensmaterial som kan användas för forskning och som hjälp vid identifiering av personer. De anser även att det faktum att ett trossamfund utan direkt koppling till den döde i beslutet anses som legitim mottagare innebär att även arkeologisk-osteologiska samlingar kan hotas om till exempel en katolsk församling bestämmer sig för att kräva tillbaka alla medeltida skelett. Författarna ifrågasätter även rektors påstående om att det inte fanns någon annan legitim person eller organisation som kunde göra anspråk på kvarlevorna eftersom de anser att om kvarlevorna kan anses vara av vetenskapligt värde borde även en vetenskaplig institution kunna utgöra en legitim mottagare.⁴⁹

2.3.1 KULTURPOLITISKT

I skrivelser daterade 2005-04-15 argumenterar Iregren och Sellberg främst för de mänskliga kvarlevornas vetenskapliga värde, men man gör detta delvis utifrån ett kulturpolitiskt perspektiv. Med hänvisning till regeringens proposition 1996/97:3 menar man rektors gallring av samlingen strider mot regeringens kulturpolitiska värderingar angående kulturarvet. För författarna är det alltså självklart att de mänskliga kvarlevorna utgör en del av kulturarvet.⁵⁰

2.3.3 JURIDISKT

Iregren och Sellberg menar att kraniet, eftersom det tillhörde ett statligt museum, utgjorde statlig egendom och att därför endast regeringen hade rätt att fatta beslutet om

⁴⁸ Iregren och Sellberg, 2005-04-15, Synpunkter på Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005, s. 1.

⁴⁹ Iregren och Sellberg, PM 2005-04-15, Synpunkter på Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005, s. 5f, 9.

⁵⁰ Iregren och Sellberg, PM 2005-04-15 Synpunkter på Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005, s. 6f.

huruvida det skulle överlämnas till Judiska församlingen. De menar vidare att en förutsättning för att statlig egendom ska skänkas bort är att den har blivit obrukbar. Författarna påpekar även, troligtvis för att betona vikten av att fallet prövas, att det faktum att rektors beslut formulerades likt en policy för framtida ärenden är problematiskt.

Författarna menar att:

”Ett auktoritativt ställningstagande till vad som skall gälla om utlämnande ur statliga samlingar är viktigt då det förefaller som anspråk på utlämnande ur samlingarna kan bli vanligare[...] I ljuset av det ovan sagda är det av största vikt att rättsläget blir utrett om vem som är behörig beslutsfattare i dessa ärenden.”⁵¹

2.3.4 KÄNSLOMÄSSIGT

Iregren och Selberg menar att man måste tillämpa samma regler och hänsyn för alla individer i samlingen och att det således är fel att särbehandla på grund av etnisk bakgrund. De hänvisar även till en text av en författare som är verksam inom ämnet praktiskt filosofi där det framgår att denne anser att det etiskt sett inte är möjligt för en person att ha rätt till sin döda kropp eftersom personen i fråga upphört att existera.⁵²

2.4 DISKUSSION

Så gott som alla som uttalar sig negativt om utlämnandet är forskare och personer som på något sätt arbetar med kulturarv. Det argument som används mest och som framgår tydligast i tidningsartiklarna är att man anser att de mänskliga kvarlevorna har ett stort kulturhistoriskt värde, då de vittnar om en då utbredd människosyn. Även juridiska argument förekommer emellertid och ur denna synvinkel fick repatrieringsmotståndarna även medhåll av JO om att utlämningen var ett lagbrott.

Förespråkarna utgör en lite mer blandad grupp. Den består främst av Judiska församlingens representanter, vilka krävde utlämnandet och de representanter för universitet som godkände det. Även en av Sydsvenskans kulturskribenter tog ställning

⁵¹ JO-anmälan, 2005-06-27.

⁵² Iregren och Sellberg, PM 2005-04-15, Synpunkter på Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005, s. 5.

för utlämnandet. Begravningsceremonin besöktes dessutom av representanter för flera riksdagspartier.

När det gäller skillnader mellan tidningsartiklarna och det andra skriftliga materialet kan sägas att de argument som inte riktigt kommer fram i tidningens bevakning är främst de som rör de mänskliga kvarlevornas potentiella värde för modern forskning som till exempel osteologi och rättsmedicinskt arbete. Däremot framgår de vanligare argumenten som används emot repatrieringen, nämligen de kulturhistoriska och juridiska. När det gäller argumenten för ett utlämnande är de religiösa, känslomässiga och symboliska argumenten närvarande i både skrivelser och tidningsartiklar. I tidningsartiklarna är det emellertid svårare att skilja de religiösa från de känslomässiga.

Undersökningen har visat att de som argumenterade för att kraniet skulle begravas i många fall såg begravningen som en symbolisk handling. Medan de religiösa argumenten är mycket inriktade på respekt för den döde handlar de symboliska mer om försoning för de nu levande. Levin Dombrowsky blir i en del uttalanden en symbol inte bara för den rasistiska forskning som hans kvarlevor kan ha varit föremål för, utan även för förintelsen och till viss utsträckning antisemitismens offer i allmänhet, samt för den skuld Universitet kan anses ha haft i sammanhanget. Det är naturligtvis inte svårt att se kopplingen mellan den rasbiologiska forskning som kraniet kan ha använts i och förintelsen, men om man ser rationellt på det så verkar det ganska märkligt att göra en person till symbol för något som hände 60 år efter hans död.

Båda sidor tillskriver alltså kraniet ett stort värde, men värde av olika karaktär. De som förespråkar repatrieringen anser att man genom att begrava kraniet kan uppnå upprättelse för en grupp och bot för dåligt samvete för en annan. Motståndarna menar å andra sidan att en begravning innebär att man förstör en del av det gemensamma kulturarvet, med ett stort vetenskapligt och pedagogiskt värde.

Undersökningen visar även på skilda uppfattningar om hur man ska hantera historiens mindre smickrande perioder, som till exempel rastänkandets diskurs och förintelsen. Repatrieringsförespråkarna vill att vi ska lägga denna del av historien bakom oss medan motståndarna anser att det är viktigt att komma ihåg att det har hänt och att kunna visa upp bevisen, för att undvika att det händer igen.

Det man hela tiden fokuserar på när man diskuterar hur kvarlevorna efter Levin Dombrowsky borde behandlas är att han var av judisk börd. Väldigt sällan ägnas någon

uppmärksamhet åt andra aspekter som till exempel nationalitet, samhällsklass eller om han på något socialt betingat sätt kan anses ha tillhört någon annan grupp. När rektorsämbetet beslutade att Judiska församlingen var rätt mottagare till kraniet var en huvudpunkt i argumentationen att det inte fanns någon annan judisk församling i södra Sverige. Detta antyder att man anser att kvarlevorna endast skulle kunna överlämnas till en judisk församling. De kvarlevor från namngivna personer som finns i före detta anatomiska institutionens samling har hamnat där i enlighet med då gällande lag, vilken innebar att kvarlevorna efter självmördare och personer som dog på lasarett och i fängelse i och i närheten av Lund tillföll universitetet att användas i den medicinska undervisningen, om ingen gjorde anspråk på dem. Innan Dombrowskys kranium överlämnades till Judiska församlingen fanns kvarlevor efter 17 namngivna individer vilka på detta sätt blivit en del av före detta anatomiska institutionens samling. Bland de 17 finns ett kranium från en rom och ett från en same, Resande romers riksförbund respektive Sametinget har förhört sig hos universitetet om dessa. Resten av de namngivna kvarlevorna verkar inte ha tillhört någon etnisk minoritet. De har oftast vad som får anses vara typiskt svenska namn och titlar som exempelvis ”tjensteflicka” eller ”stallpojke”⁵³.

Dessa personer utgjorde alltså inte en etnisk, kulturell eller religiös grupp utan snarare en social grupp. I Dombrowskys fall är det emellertid endast hans etniska tillhörighet som man intresserar sig för och han förvandlas till en symbol för rasbiologin och förintelsen. I en kommentar sägs att han på många sätt fick ett typiskt judiskt levnadsöde. Det som hände med hans kvarlevor är emellertid i första hand ett öde som han delade med ”vanliga” svenskar ur de lägre samhällsklasserna. Behandlingen av dessa personers kvarlevor säger kanske egentligen mer om dåtidens syn på självmördare och kriminella än om rasism.

I dagsläget verkar det emellertid vara etnisk samhörighet som är identitetsskapande, annars hade det varit svårt att förklara varför det är just kvarlevorna från de tre personer som tillhörde en etnisk minoritet som universitetet kontaktats om. Man tar nog ofta för givet att repatrieringsfrågor ska handla om etnicitet, men när det gäller de kvarlevor som på ovan nämnda sätt blivit en del av samlingen skulle man egentligen kunna ifrågasätta

⁵³ Olsson, 2005, s. 15ff.

ifall den nödvändigtvis behöver göra det. Detta gör det ännu mer problematiskt att det inte finns klara riktlinjer för hur repatrieringsfrågor ska hanteras. Kan man kräva att material ska lämnas ut och begravas på grund av social samhörighet? Kommentaren från Intresseföreningen för schizofreni i Lunds representant antyder att det inte är omöjligt att något sådant kan komma att ske i framtiden.

Att många av förespråkarna i så stor utsträckning argumenterar känslomässigt för utlämnande och begravning av kraniet visar på de mänskliga kvarlevornas förmåga att beröra. Många av repatrieringsförespråkarna anser att det är ovärdigt att förvara mänskliga kvarlevor i pappådor. Varför det är så går naturligtvis bara att spekulera i. Kanske handlar det om ens personliga önsknings kring vad som ska hända med den egna kroppen när man dör. Kanske handlar det om en misstro till eller okunnighet om forskarnas sätt att hantera kvarlevorna, vilket skulle kunna förklara varför de som själva jobbar med benmaterial och därför troligtvis inte anser sig hantera dem på ett oetiskt sätt inte verkar ha samma syn på vad som är eller inte är värdigt.

3 AVSLUTNING

3.1 SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

Undersökningen har visat att det finns tydliga skillnader i vad som betonas av repatrieringens förespråkare respektive motståndare. Den har även visat att motståndarsidan utgör en tämligen homogen grupp, nämligen osteologiska och arkeologiska forskare, museitjänstemän och andra som på något sätt arbetar med kulturarv. Dessa personer anser att samlingen som kraniet ingick i utgör ett kulturhistoriskt dokument och att man bör vara försiktig med att göra gallring i den. Förespråkare för repatrieringen finner man främst hos de parter som var direkt inblandade i utlämnandet men även på Sydsvenskans kulturredaktion och bland politiker. Den aspekt som de allra flesta som uttalar sig lägger störst vikt vid, vare sig de är för eller emot repatrieringen, är att kraniet i fråga tillhörde en person av judisk härkomst. På grund av detta förvandlas kraniet till en symbol för rasbiologins härjande på svenska universitet och även för förintelsen. En snabb genomgång av inventeringen från 2005 av före detta anatomiska institutionens samling visar emellertid att en klar majoritet av de namngivna individer vars kvarlevor, liksom Dombrowskys, enligt lag tillfallit universitetet

och sparats i den anatomiska samlingen inte tillhörde någon etnisk eller religiös minoritet. Däremot verkar de alla ha tillhört de lägre samhällsklasserna, men det är ingen som gör dessa individer till symboler för överklassens förtryck, troligtvis eftersom klass inte är något som känns särskilt aktuellt i dagens Sverige. I ett samhälle som under de senaste decennierna blivit betydligt mer mångkulturellt än tidigare verkar däremot etnicitet vara högaktuellt och för många viktigt för den egna identiteten.

Kommentaren från kvinnan från Intresseföreningen för schizofreni visar emellertid att det kan finnas ett intresse för repatrieringsfrågan även när det gäller socialt definierade grupper. Vad går före i så fall före om kvarlevorna i fråga tillhört någon som både till exempel hade en psykisk sjukdom och tillhörde en etnisk eller religiös minoritet? Frågor som denna gör det ännu mer angeläget att skapa klara och genomtänkta regler för under vilka omständigheter repatriering kan bli aktuellt, samt med lika behandling av alla kvarlevor. Sådana bestämmelser saknas fortfarande. När regeringen, som nämndes i inledningen, i februari 2008 återlämnade två kranier till Australien sa en taleskvinna för regeringen att ”man tar det från fall till fall”⁵⁴.

Det finns uppenbarligen många olika åsikter och känslor att ta hänsyn till när det gäller frågor som rör repatriering av mänskliga kvarlevor och det finns självklart inget rätt eller fel i sådana här debatter. Faktum kvarstår emellertid att om vi väljer att okritiskt begrava allt som påminner om ett förflutet som väcker obehag så kommer vi till slut att ha museer som enbart innehåller föremål att beundra och vara stolta över. Det verkar i mina ögon vara en farlig form av historieförfälskning.

Det är också viktigt att poängtera att återlämning inte behöver betyda återbegravning och att för vissa grupper är själva kontrollen över kulturarvet viktigast. Detta öppnar för lösningar som kan göra båda parter någorlunda nöjda. Så har exempelvis skett i Finland, där samiskt material har överförts till ett samiskt museum men fortfarande ska göras tillgängligt för seriösa forskare.

⁵⁴ Sydsvenskan.se, <http://sydsvenskan.se/lund/article302259.ece>, 2008-03-15.

4 REFERENSER

LITTERATUR

Broadbent, Noel, 2004, The Ethics of Collaborative Research in Sweden. Finding common ground with local and indigenous people i *Swedish archaeologists on ethics*, Karlsson, Håkan(red), Lindome: Bricoleur Press.

Fforde, Cressida, 2004, *Collecting the dead*. Archaeology and the reburial issue, London: Duckworth.

Kawharu, Merata, Indigenour governance in museums: a case study, the Auckland War Memorial Museum I *The dead and their possessions*. Repatriation in principle, policy and practice, 2002, Fforde, Cressida, Hubert, Jane & Turnbull, Paul(red), London: Routledge

Meighan, Clement W, 1996, Burying American Archaeology/Zimmerman, Larry J, 1996, Sharing Control of the Past i *Archaeological Ethics*, Vitelli, Karen D(red), 1996, Walnut Creek: Alta Mira

Mosse, George, 1985, *Toward the final solution*, New York: Howard Fertig

Schanche, Audhild, 2002, Museer, gjenstander, rettigheter i *Vem äger kulturarvet?* Anföranden vid konferens om återföringsfrågor vid Attje, Svenskt Fjäll och Samemuseum 6-8 juni 2000 Duoddaris 20, Jokkmokk: Attje

OFFENTLIGA HANDLINGAR

Forum för levande historia, Furuhagen, Björn, 2007, Den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter, en inventering av forskningen , dnr 326/2006

Iregren, E och Sellberg, N, 2005-07-27, JO-anmälan, Dnr 2955-2005.

Iregren, E och Selberg, N, 2005-04-15, Angående Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005

Iregren, E och Selberg, N, 2005-04-15, Synpunkter på Lunds Universitets rektors beslut av den 17 februari 2005

Judiska församlingen i Malmö, 2004-12-14, Ang. kvarlevor efter judisk person, Dnr I A 9 6523/04

Judiska församlingen i Malmö, 2005-02-09, Ang. kvarlevor efter judisk person, Dnr I A 9 6523/04

Judiska församlingen i Malmö, 2005-04-04, Inbjudan att närvara vid begravningen av Levin Dombrowsky, Dnr I A 9 6523/04

Justitieombudsmannen, 2007-02-12, Beslut. Anmälan mot rektor för Lunds universitet, Dnr 2955-2005

Lunds universitet, Rektorsämbetet, 2005-02-17, Kvarlevor efter judisk person, Dnr I A 9 6523/04

Lunds universitet, Rektorsämbetet, 2005-11-02, Begäran om utredning och yttrande, Dnr I A 9 3991/05

Olsson, Ylva, Inventering av f. d. anatomiska institutionens samling av mänskliga kvarlevor numera förvaltd i Lunds Universitets Historiska Museums arkiv, augusti-september 2005.

INTERNET

European Association of Archaeology code of practice

<http://www.e-a-a.org/codeprac.htm>

Gjallarhornet nr 4 2005

http://www.arkeologiskasamfundet.nu/pdf/gjall_2005_04.pdf

National NAGPRA

<http://www.nps.gov/history/nagpra/>

Nilsson Stutz, Liv, 2007, Vem äger kulturhistorien?, *Tvärsnitt 2007:1*,

<http://www.vr.se/huvudmeny/tvarsnittnr12007/essavemagerkulturhistorien.4.2df3c1511126c2d4c480002243.html>

Sydsvenska Dagbladets hemsida, www.sydsvenskan.se

2005-01-11, *Skalle ger Universitetet huvudbry*,

<http://sydsvenskan.se/lund/article89266.ece>

2005-01-11, *Det finns två sidor att se på saken*

<http://sydsvenskan.se/lund/article89268.ece>

2005-01-17, *Samer kräver kranium tillbaka från Universitetet*

<http://sydsvenskan.se/lund/article89791.ece>

2005-01-17, *Kulturens chef: Lämna inte ut kvarlevorna*

<http://sydsvenskan.se/lund/article89792.ece>

2005-01-19, *Cecilia Bornäs om skelett i garderoben*

<http://sydsvenskan.se/kultur/article89943.ece>

2005-01-25, *Universitetet kräver förklaring om kranium*

<http://sydsvenskan.se/lund/article90562.ece>

2005-02-08, *Levins resa slutade i Lund*

<http://sydsvenskan.se/lund/article91931.ece>

2005-02-09, *Professorer var nazister*

<http://sydsvenskan.se/lund/article92039.ece>

2005-02-09, *Forskarna sparade skallen som en trofé*

<http://sydsvenskan.se/lund/article92040.ece>

2005-02-10, *Här kan Dombrowsky få vila i frid*

<http://sydsvenskan.se/lund/article92125.ece>

2005-02-16, *Björn Magnusson Staaf om skallens vittnesbörd*
<http://sydsvenskan.se/kultur/article92601.ece>

2005-02-17, *Universitetet lämnar ut skallen*
<http://sydsvenskan.se/lund/article92735.ece>

2005-03-30, *Fler skallar kan lämnas tillbaka*
<http://sydsvenskan.se/lund/article96833.ece>

2005-03-30, *Här finns kvarlevor efter indianer, grönländare, maorier...*
<http://sydsvenskan.se/lund/article96834.ece>

2005-04-14, *Kartläggning av skallar får inga extra pengar*
<http://sydsvenskan.se/lund/article98322.ece>

2005-04-27, *Utställt kranium gjorde rabbinen upprörd*
<http://sydsvenskan.se/lund/article99595.ece>

2005-04-30, *Professor kräver att beslutet rivs upp*
<http://sydsvenskan.se/lund/article99814.ece>

2005-04-30, *Utlämningen var ett lagbrott*
<http://sydsvenskan.se/lund/article99813.ece>

2005-05-02, *Bexell talade på Dombrowskys begravning*
<http://sydsvenskan.se/lund/article99959.ece>

2005-06-30, *Bexell JO-anmäls för utlämnad skalle*
<http://sydsvenskan.se/lund/article110504.ece>

2005-08-22, *Levande debatt om kvarlevor*
<http://sydsvenskan.se/lund/article116475.ece>

2005-09-27, *JO synar beslut om Dombrowskys skalle*
<http://sydsvenskan.se/lund/article121047.ece>

2007-02-13, *Universitetet fick inte ge bort kraniet*
<http://sydsvenskan.se/lund/article217445.ece>

2007-02-13, *Rektor tycker att resonemanget är felaktigt*
<http://sydsvenskan.se/lund/article217855.ece>

2007-02-14, *Professor: Vi behöver nationell praxis*
<http://sydsvenskan.se/lund/article217858.ece>

2008-02-19, *Aboriginerkranier åter till Australien*
<http://sydsvenskan.se/lund/article302259.ece>

Svenska Arkeologiska Samfundets principer för god arkeologisk praxis
http://www.arkeologiskasamfundet.nu/pdf/sas_ark_praxis.pdf

Svensk Författningssamling

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3910>

UNESCO

<http://www.unesco.org>

World Archaeological Congress

<http://www.worldarchaeologicalcongress.org>